

A Critical Study of the Early Christian Historiography of the Biography of Prophet Muhammad (Peace Be Upon Him): In Light of the Thought of the Martyred Leader

Mahdi Nedaei¹ , and Seyed Hossein Alavi²

1. Corresponding Author, Ph.D. Candidate at Al-Mustafa International University, Qom, Iran; Level Four Student at the Qom Seminary, Qom, Iran: mahdi_nedaei@miu.ac.ir
2. Assistant Professor at Al-Mustafa International University and Researcher at the Al-Mustafa International Research Institute: syedhosein_alavi@miu.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Article history:

Received:

13 March 2026

Received in

revised form:

6 April 2026

Accepted:

2 May 2026

Available online:

18 June 2026

Keywords:

Counter-History,
Early Christian
Historiography,
Biography of Prophet
Muhammad,
Martyred
Leadership,
Christian
Prophethood Studies,
Historical
Perception.

ABSTRACT

Objective: The study of the historiography of the Holy Prophet's *Sirah* (biography) from the perspective of non-Muslim sources, particularly the texts of Oriental and Byzantine Christians, is one of the most complex areas in Western Islamic studies. The objective of this research is to critically examine these early historiographies and evaluate the hypothesis of whether these texts—which were formed not on the basis of objective historiography, but within the framework of theological conflicts and political rivalries—can be analyzed under the concept of "counter-history." This evaluation is conducted relying on the intellectual framework of Imam Khamenei regarding the current of *Tahrif* (distortion) and authentic narrative.

Methodology: To reconstruct the theoretical framework of "counter-history" and analyze the for-mentioned texts, this research has been conducted utilizing a descriptive-analytical method.

Results: The findings indicate that the first Christian writings regarding the life of Prophet Muhammad (PBUH) are prime examples of anti-history and constitute one of the fundamental factors in establishing Islamophobia over successive centuries. Based on the statements of the Supreme Leader, the concept of anti-history goes beyond scattered historical *Tahrif* (distortions) and is defined and reconstructed as a purposeful process of narrative-building aimed at replacing authentic history and altering historical memory.

Conclusion: The outcome of the research proves that Christian historiography regarding the prophetic *Sirah* is not merely the distortion of certain reports, but rather a purposeful attempt to produce an alternative narrative of Islamic history. Based on the analysis of Imam Khamenei, the primary reason for the formation of this counter-historical current was to counter the *Balagh al-Mubīn* (clear message) of the divine messenger, which contradicted their carnal desires. This research presents the concept of counter-history as an effective analytical model for elucidating this approach.

Cite this article: Nedaei, M.; & Alavi, S. H. (2026). A Critical Study of the Early Christian Historiography of the Biography of Prophet Muhammad (Peace Be Upon Him): In Light of the Thought of the Martyred Leader. *The Quran from Orientalists Point of View*, 21 (40), 281-312. <https://doi.org/10.22034/jqopv.2025.10333>

© The Author(s).

Publisher: Al-Mustafa International University.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jqopv.2025.10333>

1. Introduction

The historiography of the life of Prophet Muhammad (PBUH) from non-Muslim sources, particularly Christian sources, constitutes one of the most complex and contested areas in Western Islamic studies. Although Muslim scholars began the systematic compilation of the Prophet's biography from approximately the second century AH onward, Christian writers in the Middle East and Byzantium produced accounts of Islam and its Prophet during, and in some cases very close to, the period of the emergence of Islam. These early Christian writings, however, were not generally produced within a framework of detached historical inquiry. Rather, they emerged in contexts shaped by theological controversy, religious apologetics, political competition, and the expansion of Muslim power. Consequently, their accounts frequently functioned not simply as records of historical events but also as expressions of Christian polemical discourse concerning Islam.

The central problem addressed by this study is therefore whether the earliest Christian representations of the Prophet Muhammad (PBUH) can genuinely be regarded as historical accounts or whether they should be understood as forms of ideologically constructed historiography. Previous scholarship has demonstrated that Christian, Syriac, Armenian, and Greek sources may preserve valuable information concerning the earliest encounters between Muslims and Christian communities. At the same time, scholars have emphasized that such sources must be approached critically because they may contain theological assumptions, polemical intentions, cultural misunderstandings, and politically motivated interpretations. The present study seeks to move beyond merely identifying individual historical inaccuracies by investigating whether these writings collectively constitute a systematic alternative narrative of the emergence of Islam.

To address this problem, the study introduces the concept of "counterhistory" (anti-history) as its principal analytical category. Drawing particularly on the intellectual framework of the Supreme Leader of the Islamic Revolution concerning historical distortion, the study conceptualizes counterhistory not as an isolated historical error or accidental distortion but as an organized process through which selective omission, exaggeration, fabrication, tendentious interpretation, and narrative reconstruction are employed to replace an established historical account with an ideologically motivated alternative.

This conceptualization is also informed by the work of Amos Funkenstein, who describes counterhistory as a process in which an enemy's

official history is deliberately reworked in order to construct an alternative and hostile narrative. The study distinguishes this notion from historical distortion and anti-historicism. Historical distortion may involve the alteration or misrepresentation of particular elements of the past, whereas counterhistory represents a more coherent project in which individual distortions serve the larger objective of constructing a competing interpretation of the past.

2. Methodology

The study employs a descriptive-analytical and critical approach. Its methodology consists of two interconnected stages. First, it reconstructs and clarifies the theoretical meaning of counterhistory by examining relevant discussions in the philosophy and methodology of history, particularly the distinction between counterhistory, historical distortion, historicism, and anti-historicism. Second, it applies the reconstructed concept to selected early Christian writings concerning the life and personality of Prophet Muhammad (PBUH).

The theoretical framework is developed through an analysis of the Supreme Leader's statements concerning historical distortion, the "distortion movement," and the necessity of preserving an authentic historical narrative. Although the Supreme Leader does not explicitly employ the technical term "counterhistory," the study argues that a coherent conceptual framework for the phenomenon can be reconstructed from his analysis of organized distortion. Three particularly important mechanisms are identified: the selective omission of historical facts, the exaggeration and highlighting of selected elements, and the fabrication of events that did not occur. These mechanisms are understood as instruments for altering collective historical perception.

The study then examines a number of early Christian texts and representations of Prophet Muhammad (PBUH), including *Doctrina Jacobi nuper baptizati*, the *Chronicon Mozarabicum*, writings attributed to John of Damascus, the *Apology of al-Kindi*, the work associated with Embrico of Mainz, and *Mahometh de Storia*. These texts are considered in their chronological and intellectual contexts in order to determine whether their treatment of the Prophet and Islam reflects isolated misunderstandings or a broader narrative strategy.

Particular attention is given to *Mahometh de Storia*, regarded in the study as one of the earliest Christian biographies of Prophet Muhammad (PBUH).

The analysis compares elements that appear to derive from recognizable features of the Islamic biographical tradition with subsequent additions, reinterpretations, and fictional constructions. The methodological purpose is not simply to catalogue inaccuracies but to determine whether these elements collectively form a coherent hostile narrative designed to transform the meaning of established historical information.

3. Findings

The study finds that the earliest Christian writings concerning Prophet Muhammad (PBUH) contain characteristics that go beyond ordinary historical error and can, within the proposed analytical framework, be interpreted as instances of counterhistory. The evidence indicates a recurring pattern in which authentic or recognizable elements of the Prophet's biography are incorporated into a narrative and subsequently subjected to selective alteration, tendentious interpretation, fictionalization, and theological reframing.

The *Doctrina Jacobi*, for example, presents an early Christian response to the emergence of Muhammad (PBUH), questioning his prophetic legitimacy and portraying him as a false prophet. Its historical importance lies partly in its chronological proximity to the rise of Islam and its reflection of early Christian reactions. Similarly, John of Damascus developed a systematic theological critique in which Islam was characterized as a Christian heresy and the Prophet was represented as a heretical figure. Later works increasingly incorporated legendary and polemical elements into representations of Muhammad (PBUH).

The most significant case analyzed is *Mahometh de Storia*. According to the study, its author possessed knowledge of recognizable elements of the Prophet's life, including his orphanhood, commercial activity, marriage to Khadijah, claim to prophethood, revelation through Gabriel, opposition to idolatry, military leadership, and marriage to Zaynab. Yet these elements were subsequently reinterpreted in a manner radically different from the Islamic historical narrative. The Prophet's commercial activity is transformed into accusations of usury and greed; his relationship with Khadijah is sexualized; his encounters with Christianity are presented as the source of his religious knowledge; and the angel Gabriel is depicted in a hostile and degrading manner.

The study argues that the structure of this narrative is particularly significant because the author does not merely reject Islamic historical

claims. Instead, recognizable historical fragments are retained and reorganized into an alternative story. Even the account of the Prophet's death is presented through a fictional narrative resembling Christian conceptions of resurrection, thereby demonstrating how historical materials can be incorporated into a broader ideological construction. The combination of authentic fragments and invented elements is interpreted as a characteristic strategy of counterhistory.

The analysis of the Supreme Leader's thought provides the conceptual basis for identifying the defining characteristics of such counterhistory. Four principal features emerge: (1) organization and intentionality of distortion; (2) transformation of collective historical memory rather than alteration of a single event; (3) production of an alternative narrative in place of an authentic narrative; and (4) an identity-forming function. Thus, not every distortion constitutes counterhistory. Counterhistory emerges when multiple distortions operate as part of a sustained and purposeful project aimed at changing how a community understands its historical past.

From this perspective, the early Christian historiography of the Prophet cannot be adequately explained solely by chronological distance, inadequate sources, individual misunderstanding, or isolated theological prejudice. Rather, the study argues that a significant body of this literature operated within a broader theological-political framework that sought to construct a negative image of Islam and its Prophet. The resulting representations contributed to the development and persistence of anti-Islamic perceptions in medieval Christian societies.

At the same time, the study recognizes that Christian representations of Islam were not uniform across history. From the Enlightenment onward, some Western intellectuals began to reassess Islam and Prophet Muhammad (PBUH), and certain modern writers presented more sympathetic or historically grounded accounts. This later development, however, does not eliminate the historical significance of the earlier polemical tradition. Rather, the study maintains that the negative medieval representations established a durable conceptual legacy that influenced subsequent Western perceptions of Islam and the Prophet.

4. Conclusion

The study concludes that not every historical distortion should be classified as counterhistory. Counterhistory is distinguished by the intentional and systematic accumulation of distortions that collectively

produce an alternative narrative, displace an authentic historical account, reshape collective historical memory, and ultimately serve broader ideological, political, theological, or civilizational objectives.

Applying these criteria to early Christian historiography of Prophet Muhammad (PBUH), the study concludes that a significant portion of the earliest Christian writings can be interpreted as counterhistorical rather than merely inaccurate historical accounts. Their characteristic strategy consisted of combining selected authentic elements of the Prophet's biography with omission, fabrication, exaggeration, hostile reinterpretation, and fictional narrative construction. The objective, according to the study, was not simply to correct or reinterpret particular historical details but to construct a fundamentally different image of Muhammad (PBUH) and Islam.

The study further argues that this counterhistorical process contributed to the formation of a hostile image of Islam within medieval Christian consciousness and played an important role in the historical development of Islamophobia. Consequently, the critical study of these sources requires more than correcting individual factual errors. Researchers must examine the underlying logic of narrative production, the theological and political objectives of the authors, and the mechanisms through which historical memory was reconstructed.

Finally, the study proposes that the concept of counterhistory may provide a useful analytical model for examining other sources dealing with the early history of Islam and the Ahl al-Bayt. Such an approach can help distinguish deliberate, systematic processes of historical distortion from ordinary transmission errors or limitations inherent in historical sources. In this sense, the study presents counterhistory as a framework for understanding how historiography may become an instrument of ideological struggle and civilizational memory-making rather than a neutral reconstruction of the past.

مطالعه انتقادی بر تاریخ نگاری اولیه سیره حضرت محمد ﷺ توسط مسیحیان با نگاهی بر کلام رهبر شهید امام خامنه‌ای

مهدی ندانی^۱ و سیدحسین علوی^۲

۱. نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری جامعه المصطفی ص العالمیه، طلبه سطح چهار حوزه علمیه قم، رایانامه: mahdi_nedani@miu.ac.ir

۲. استادیار جامعه المصطفی ص العالمیه و پژوهشگر پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی از کشور افغانستان، رایانامه: syedhosein_alaviri@miu.ac.ir

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۲/۲۲ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۵/۰۱/۱۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۱۲ تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۳/۲۹ کلیدواژه‌ها: ضد تاریخ، سیرت نگاری اولیه مسیحیان، سیره حضرت محمد ﷺ، رهبری شهید، پیامبرشناسی مسیحیت، تاریخ نگری.	هدف: مطالعه تاریخ نگاری سیره پیامبر اکرم ﷺ از منظر منابع غیرمسلمان، به ویژه متون مسیحیان مشرق زمین و بیژانس، یکی از عرصه‌های پیچیده در حوزه اسلام پژوهی غربی است. هدف از پژوهش حاضر، بررسی انتقادی این تاریخ نگاری‌های اولیه و ارزیابی این فرضیه است که آیا می‌توان این متون را - که نه بر پایه تاریخ نگاری بی‌طرفانه، بلکه در چارچوب منازعات الهیاتی و رقابت‌های سیاسی شکل گرفته‌اند - ذیل مفهوم «ضد تاریخ» تحلیل کرد یا خیر. این ارزیابی با تکیه بر منظومه فکری شهید امام خامنه‌ای (علیه السلام) در باب جریان تحریف و روایت معتبر انجام می‌پذیرد. روش پژوهش: این تحقیق برای بازسازی چارچوب نظری «ضد تاریخ» و واکاوی متون مورد اشاره، با استفاده از روش «توصیفی-تحلیلی» سامان یافته است. یافته‌ها: بررسی‌ها نشان می‌دهد که نخستین مکتوبات مسیحیت درباره زندگی حضرت محمد ﷺ، نمونه بارز ضد تاریخ بوده و یکی از عوامل بنیادین در پایه گذاری اسلام‌هراسی در قرون متوالی به‌شمار می‌روند. با استناد به منظومه بیانات رهبر انقلاب، مفهوم ضد تاریخ فراتر از تحریف‌های پراکنده تاریخی است و به‌منزله فرایند هدفمند روایت سازی برای جایگزینی تاریخ معتبر و دگرگون سازی حافظه تاریخی تعریف و بازسازی می‌شود. نتیجه گیری: برآیند پژوهش اثبات می‌کند که تاریخ نگاری مسیحی درباره سیره نبوی، صرفاً تحریف برخی گزارش‌ها نیست، بلکه تلاشی هدفمند برای تولید روایتی بدیل از تاریخ اسلام است. بر پایه تحلیل رهبر شهید، علت اصلی شکل گیری این جریان ضد تاریخ، مقابله با بیان بلاغ مبین فرستاده الهی بوده است که با هواها و هوس‌های آنان همخوانی نداشت. این پژوهش، مفهوم ضد تاریخ را به‌عنوان یک مدل کارآمد تحلیلی برای تبیین این رویکرد ارائه می‌کند.

استناد: ندانی، مهدی و علوی، سیدحسین (۱۴۰۵). مطالعه انتقادی بر تاریخ نگاری اولیه سیره حضرت محمد ﷺ توسط مسیحیان با نگاهی بر کلام رهبر شهید امام خامنه‌ای. *قرآن پژوهی خاورشناسان*. ۲۱ (۴۰)، ۲۸۱-۳۱۲.
<https://doi.org/10.22034/jqopv.2025.10333>

توسندگان

ناشر: جامعه المصطفی العالمیه.

مقدمه

مطالعه تاریخ‌نگاری سیره پیامبر اسلام ﷺ از منظر منابع غیرمسلمان، به‌ویژه مسیحیان، یکی از پیچیده‌ترین عرصه‌ها در حوزه اسلام‌پژوهی غربی به شمار می‌آید. هرچند مسلمانان از سده دوم هجری به‌طور نظام‌مند به تدوین سیره پرداختند، اما هم‌زمان یا حتی پیش از برخی از این آثار، نویسندگان مسیحی مشرق‌زمین و بیزانس، نخستین روایت‌های خود را درباره پیامبر اسلام عرضه کردند. این متون نه بر پایه انگیزه‌های تاریخ‌نگاری بی‌طرفانه، بلکه در چارچوب منازعات الهیاتی، دفاعیه‌های اعتقادی و رقابت‌های سیاسی-امپراتوری شکل گرفتند و بنابراین، بیش از آنکه داده‌ای تاریخی ارائه دهند، بازتابی از گفت‌وگوهای جدلی مسیحی علیه اسلام به شمار می‌روند.

پژوهش در تاریخ و سیره پیامبر اکرم ﷺ در میان مسیحیان، پیشینه‌ای بلند دارد. مسئله اصلی در این حوزه آن است که چگونه می‌توان میان داده‌های بالقوه تاریخی این روایت‌ها - همچون بازتاب نخستین برخوردهای جوامع مسیحی شام و بیزانس با مسلمانان - و لایه‌های ایدئولوژیک و جدلی آن‌ها تمایز قائل شد؟ پژوهشگرانی چون رابرت هویلند^۱ در کتاب «دیدن اسلام از نگاه دیگران»^۲ نشان داده‌اند که منابع مسیحی گاه اطلاعاتی مستقل و هم‌زمان با ظهور اسلام را در خود حفظ کرده‌اند. با این حال، محققانی چون پاتریشیا کرون^۳ و مایکل کوک^۴ در چارچوب مکتب «بازنگری گرایان»^۵، این متون را به‌مثابه بدیلی جدی برای روایت‌های اسلامی معرفی کردند، اما در عین حال آن‌ها را به شدت متأثر از پیش‌فرض‌های الهیاتی و جدلی دانسته‌اند. همچنین پژوهشگرانی مانند جرالدهاوتینگ^۶ و اندرو رپین^۷ بر ضرورت نقد دقیق روش‌شناسی در استفاده از این متون تأکید کرده‌اند. بررسی دقیق و انتقادی این‌گونه آثار در نگاهی تطبیقی با متون سیره‌پژوهی مسلمانان ضروری به نظر می‌رسد. نوشتار حاضر با درک این مهم، در پی پاسخ به این پرسش بنیادین است که تاریخ‌نگاری اولیه مسیحیان در حوزه سیره پیامبر اکرم ﷺ، آیا واقعاً دارای ماهیتی تاریخی است؟

1. Robert Hoyland.

2. *Seeing Islam as Others Saw It*.

3. Patricia Crone.

4. Michael Cook.

5. Revisionists.

6. Gerald Hawting.

7. Andrew Rippin.

امام شهید خامنه‌ای رحمته‌الله در بیان کیستی دشمن می‌فرمایند: «دشمن کیست؟ هر کس که با حاکمیت نظام مستقل مردمی دینی مخالف است، دشمن است؛ طمع‌ورزان، غارتگران، سودجویان، زراندوزان، زورگویان، وابستگان، مایلین به فساد و کسانی که از حاکمیت فرهنگ دینی زبان شخصی می‌بینند، دشمن‌اند. البته در رأس این‌ها دشمنان خارجی هستند که بیش از همه ضرر دیده‌اند. آمریکا بیش از همه از تشکیل حکومت اسلامی خسارت دید و هنوز هم می‌بیند - آن‌ها جلوتر از همه‌اند - صهیونیست‌ها همین‌طور، کمپانی‌های بزرگ جهانی همین‌طور، بی‌بندوبارهای گوناگون در بخش‌های مختلف همین‌طور، کیسه‌دوزهای ثروت ملی همین‌طور؛ همه این‌ها دشمن‌اند» (بیانات امام شهید خامنه‌ای رحمته‌الله در دیدار جمعی از مردم قم در سالروز قیام ۱۹ دی، ۱۳۷۹/۱۰/۱۹).

رهبر شهید در تحلیل نحوه مواجهه دشمنان اسلام با سیره نبوی، صرفاً از تحریف برخی گزاره‌های تاریخی سخن نمی‌گوید، بلکه از فرایندی هدفمند برای تولید روایتی بدیل از تاریخ اسلام یاد می‌کند؛ فرایندی که در آن، تاریخ‌نگاری از کارکرد معرفتی خود فاصله گرفته و به ابزاری در خدمت اهداف اعتقادی، سیاسی و ایدئولوژیک تبدیل می‌شود. در این رویکرد، مسئله تنها نقل نادرست یا ناقص برخی وقایع تاریخی نیست، بلکه بازسازی نظام‌مند تصویری جدید از گذشته است؛ تصویری که با گزینش، حذف، برجسته‌سازی و تفسیر جهت‌دار رخدادها، فهم مخاطب از حقیقت تاریخی را دگرگون می‌سازد و روایتی جایگزین از تاریخ اسلام ارائه می‌دهد (ریاحی‌مهر، سپهری‌فرد، حسین، ۱۴۰۴: ۴۷).

بر پایه این چارچوب تحلیلی، پژوهش حاضر مفهوم «ضد تاریخ» را به‌عنوان مفهومی تحلیلی برای تبیین این نوع تاریخ‌نگاری پیشنهاد می‌کند و آن را ناظر به آثاری می‌داند که به جای کشف و بازنمایی واقعیت تاریخی، در پی ساخت و تثبیت روایتی ایدئولوژیک از گذشته هستند. از این‌رو، مسئله اصلی این پژوهش آن است که آیا تاریخ‌نگاری مسیحی اولیه درباره سیره نبوی، با توجه به ویژگی‌ها، اهداف و شیوه‌های روایت‌پردازی آن، قابل تحلیل ذیل مفهوم ضد تاریخ است یا خیر، و تا چه اندازه مؤلفه‌های این مفهوم در این آثار قابل شناسایی و تبیین می‌باشند.

نخستین روایت‌های مسیحی از سیره پیامبر اکرم ﷺ

سیر بحث‌های مربوط به نگارش سیره توسط مسیحیان نشان می‌دهد که محققان برجسته با رویکردهای گاه متعارض، از بهره‌گیری انتقادی از منابع اسلامی تا بازنگری رادیکال در منابع

اسلامی، به تحلیل این متون پرداخته‌اند. در رویکرد نخست، پژوهشگران برای بازسازی سیره نبوی به نقد سندی، متنی و مقایسه‌ای روایات در منابع اسلامی می‌پردازند. در مقابل، رویکرد بازنگری رادیکال، اعتبار تاریخی بخش قابل توجهی از این منابع را به بهانه فاصله زمانی از رخدادها و مباحثی با عنوان تأثیرپذیری از تحولات کلامی و سیاسی بعدی محل تردید قرار داده و برای بازسازی تاریخ صدر اسلام، اتکای بیشتری به منابع غیر اسلامی، به‌ویژه متون مسیحی، سریانی، ارمنی و یونانی، قائل است.

تعلیم یعقوب تازه تعمید یافته.^۱ (Hoyland, 1997:61-55) نویسنده ناشناس بیزانسی، حدود ۶۳۴ میلادی؛ از نخستین متونی است که در جهان مسیحی به پیامبر اکرم ﷺ اشاره می‌کند. این اثر در قالب گفت‌وگویی تخیلی نوشته شده و محمد را رهبری نوظهور معرفی می‌کند. این اثر در قالب گفت‌وگویی تخیلی نگاشته شده و با نگاهی انتقادی، محمد ﷺ را مدعی نبوتی معرفی می‌کند که از منظر نویسنده فاقد مشروعیت الهی است؛ از این رو، ادعای نبوت وی را رد کرده و او را در زمره پیامبران دروغین قرار می‌دهد. ارزش آن در نزدیکی زمانی به دوران پیامبر و بازتاب واکنش نخستین مسیحیان مشرق‌زمین به ظهور اسلام است.

وقایع‌نگاری موزاربی^۲ نوشته ایزیدوروس پاسنسیس^۳ (Hoyland, 1997:136-147) سال ۷۵۴ میلادی در اسپانیا؛ از نخستین منابع مسیحی غربی درباره پیامبر اکرم ﷺ است. نویسنده با دیدی منفی محمد را دشمن ایمان مسیحی معرفی می‌کند. اهمیت این متن در انعکاس فضای نگرانی مسیحیان اندلس در برابر گسترش اسلام است.

علیه مسلمانان^۴ نوشته یوحنا دمشقی^۵، قرن هشتم میلادی؛ نخستین نقد الهیاتی سامان‌مند بر اسلام از سوی یک متکلم مسیحی. یوحنا پیامبر اکرم ﷺ را «بدعت‌گذار» معرفی می‌کند و اسلام را «بدعتی مسیحی» می‌نامد. این اثر پایه‌گذار تصویر منفی از پیامبر در سنت مسیحی قرون وسطی شد.

1. Doctrina Jacobi nuper baptizati.

2. Chronicon Mozarabicum.

3. Isidorus Pacensis.

4. Contra Saracenos.

5. John of Damascus.

دفاعیه الکندی^۱ مسیحی، (Hoyland, 1997: 465–478) منسوب به یک مسیحی عرب، قرن نهم میلادی؛ هرچند درباره نویسنده واقعی و تاریخ دقیق نگارش آن میان پژوهشگران اختلاف نظر وجود دارد، متنی جدلی در قالب گفت‌وگو میان یک مسلمان و یک مسیحی است. در آن، نویسنده رسالت پیامبر اکرم ﷺ را زیر سؤال می‌برد و از ایمان مسیحی دفاع می‌کند. این اثر قرن‌ها به‌عنوان منبع مناظرات میان‌دینی در جهان مسیحی مورد استفاده بود.

درباره تولد و پرورش محمد^۲ نوشته امبریکو از مایننس^۳، قرن یازدهم میلادی؛ (Tolan, 2002: 105–110) اثری افسانه‌ای و تحریف‌شده که زندگی پیامبر را با داستان‌های منفی روایت می‌کند. این نمونه‌ای گویایی از شکل‌گیری سیره‌های تخیلی درباره محمد در اروپای قرون وسطی، است.

قرآن لاتینی^۴، ترجمه رابرت کتون^۵ قرن ۱۲، انتشار وسیع به همت تتودور بیبلیاندر^۶ در بازل، ۱۵۴۳ میلادی؛ نخستین ترجمه کامل قرآن به لاتینی بود که همراه با مقدمه‌ها و رسالات انتقادی منتشر شد. در این انتشار، پیامبر اکرم ﷺ اغلب به‌عنوان رهبر فریبده تصویر می‌شد و این اثر نقشی تعیین‌کننده در شناخت اروپاییان از اسلام داشت.

سیر تاریخی از نخستین اشارات بی‌زبانی قرن ۷، منابع غربی اندلس قرن ۸، نقدهای الهیاتی قرن ۸ و ۹، روایت‌های افسانه‌ای قرن ۱۱، سنت جدلی لاتینی قرون ۱۳–۱۶، ترجمه قرآن و نگاه‌های رنسانسی قرن ۱۵–۱۶، تاریخ‌نگاری انتقادی مدرن قرن ۱۷، و در نهایت طیف آثاری از نقد تند تا نگاه‌های همدلانه در دوران معاصر قرن ۲۰–۲۱ نشان می‌دهد این تصویر اولیه بعدها در آثار قرون وسطی و سپس دوره مدرن استمرار یافت.

1. Apology of al-Kindi.

2. De generatione Mahumet et nutritura eius.

3. Embrico of Mainz.

4. Alcoranus Latinus.

5. Robert of Ketton.

6. Theodor Bibliander.

پیشینه تحقیق

محمد در اروپا: هزار سال اسطوره‌سازی غربی^۱، اثر مینو ریوز^۲، انتشارات Garnet Publishing، ریدینگ، ۲۰۰۰. این کتاب با بررسی متون لاتین، ایتالیایی، فرانسوی، آلمانی و انگلیسی از قرون وسطی تا دوران معاصر، روند شکل‌گیری و تداوم تصویر منفی و اسطوره‌پردازانه از پیامبر اسلام اکرم ﷺ در سنت فکری و تاریخی غرب را تحلیل می‌کند و نشان می‌دهد که چگونه پیش‌فرض‌های دینی، سیاسی و فرهنگی در بازنمایی تاریخ زندگی پیامبر اکرم ﷺ نقش داشته‌اند.

اسلام و غرب: ساختن یک تصویر^۳، اثر نورمن دنیل^۴، انتشارات Oneworld Publications، آکسفورد، چاپ نخست ۱۹۶۰. این کتاب از مهم‌ترین آثار کلاسیک در شکل‌گیری تصویر اسلام و پیامبر اکرم ﷺ در ادبیات مسیحی قرون وسطی است. نویسنده نشان می‌دهد که بسیاری از بازنمایی‌های غربی نه بر شناخت تاریخی، بلکه بر پیش‌فرض‌های کلامی و جدال‌های دینی استوار بوده‌اند.

ساراسن‌ها: اسلام در تخیل اروپایی قرون وسطی^۵، اثر جان تولان^۶، انتشارات Columbia University Press، نیویورک، ۲۰۰۲. این اثر نشان می‌دهد که شکل‌گیری تصویر مسلمانان و پیامبر اسلام ﷺ در ذهنیت مسیحی بیش از آنکه بر واقعیت تاریخی استوار باشند، متأثر از نیازهای سیاسی و الهیاتی جهان مسیحیت بوده‌اند.

چهره‌های محمد: ادراک غرب از پیامبر اسلام از قرون وسطی تا امروز^۷، اثر جان وی. تولان^۸، انتشارات Princeton University Press، پرینستون، ۲۰۱۹. او با بررسی سیر تاریخی بازنمایی پیامبر اکرم ﷺ در غرب، نشان می‌دهد که تصویر پیامبر در غرب همواره متأثر از زمینه‌های فرهنگی، سیاسی و دینی هر دوره بوده است.

1. Muhammad in Europe: A Thousand Years of Western Myth-Making.

2. Minou Reeves.

3. Islam and the West: The Making of an Image.

4. Norman Daniel.

5. Saracens: Islam in the Medieval European Imagination.

6. John V. Tolan.

7. Faces of Muhammad: Western Perceptions of the Prophet of Islam from the Middle Ages to Today.

8. John V. Tolan.

مسیحیان و اسلام در قرون نخستین و دیگر آثار^۱ اثر دیوید توماس^۲ منتشر شده توسط Brill و دیگر ناشران دانشگاهی. اثر وی از منابع مرجع در شناخت ادبیات مسیحی درباره پیامبر اکرم ﷺ و تاریخ اسلام به شمار می‌رود. او با تمرکز بر روابط فکری و کلامی مسلمانان و مسیحیان، زمینه‌های شکل‌گیری برداشت‌های متقابل و بازتابی‌های تاریخی از اسلام را بررسی می‌کند.

مسیحیان و مسلمانان در گفت‌وگو^۳، اثر چارلز تیزن^۴، انتشارات Baker Academic، گرد ریپدز، ۲۰۱۳، نویسنده با بررسی رویکردهای الهیاتی و تفسیری مسیحیان در مواجهه با اسلام، تحول نگرش‌های مسیحی نسبت به اسلام را تحلیل کرده و نشان می‌دهد که بسیاری از برداشت‌های معاصر همچنان متأثر از میراث تاریخی روابط اسلام و مسیحیت هستند. این اثر در تبیین زمینه‌های فکری مطالعات جدید مسیحی درباره اسلام اهمیت دارد.

نگاه غرب به اسلام در قرون وسطی، اثر ریچارد ویلیام ساوترن، انتشارات Harvard University Press، کمبریج، ۱۹۶۲، این کتاب از آثار بنیادین در مطالعه نگرش اروپای قرون وسطی به اسلام است و نشان می‌دهد که شناخت غرب از اسلام عمدتاً در چارچوب منازعات دینی و سیاسی شکل گرفته و همین امر به پیدایش تصویری غیرواقعی از پیامبر اسلام و تمدن اسلامی انجامیده است.

مقاله انگاره مسیحیت و مسیحیان در سیره رسول خدا ﷺ نوشته محمدرضا محمدی، عباس احمدوند و عبدالله فرهی، بهار ۱۴۰۲، پژوهش‌نامه تاریخ اسلام که بیشتر به شرایط دینی و اجتماعی مسیحیان پیش از اسلام و در جزیره العرب می‌پردازد و زمینه فهم تعاملات میان دینی را فراهم می‌کند.

مقاله "محمد از نگاه اندیشمندان غیر مسلمان" در مجله فرهنگ کوثر زمستان ۱۳۸۵، شماره ۶۸ چاپ شده است که این مقاله تنها به دیدگاه مثبت برخی از دانشمندان سرشناس غرب درباره پیامبر اکرم ﷺ اکتفی کرده است که بیشتر به دوره روشنگری غرب درباره اسلام بر می‌گردد.

1. (Christian Doctrines in Islamic Theology / Christian-Muslim Relations: A Bibliographical History).

2. David Thomas.

3. Christian Encounters with Islam: Theological Questions and Missiological Challenges.

4. Charles L. Tieszen.

مفهوم ضد تاریخ^۱

تاریخ به عنوان یکی از راه‌های معرفت همیشه مورد توجه جوامع بشری بوده است. لکن همین اهتمام به این روش شناختی و اثرگذاری وسیع آن سبب سوءاستفاده از این گنجینه بی بدیل معرفتی شده است که یکی از نمونه‌های آن ضد تاریخ است. به این معنی که با بدخواهی رویدادهای تاریخ رسمی یک دشمن برای اهداف مشخصی بازنگری می‌شوند. این مفهوم اگر چه در اصطلاح تاریخی یک موضوع جدید است ولی محتوای آن بدون استفاده از عنوان ضد تاریخ واقعیتهای غیر قابل انکار در تاریخ‌نگاری جوامع بشری است. مسیحیان قرون وسطی در اولین مواجهه با مسلمانان در مورد شخصیت اول جهان اسلام در تاریخ‌نگاری سیره حضرت محمد ﷺ دست به ضد تاریخ زدند و یکی از عوامل مهم در بنیان نهادن اسلام هراسی در قرون متوالی شدند. ضد تاریخ مفهومی جدید در بررسی پدیده‌های تاریخی است. فرآیند تاریخ‌نگاری که در آن رویدادهای تاریخ رسمی دشمن به شکلی بدخواهانه و در تلاش برای ایجاد یک تاریخ بدیل و مغرضانه برای اهداف مصرف داخلی، مورد بازنگری قرار می‌گیرد.

رهبر شهید به این هدف ضد تاریخی اشاره داشته و بیان می‌دارد: در تاریخ تحریف صورت گرفته، یا به تعبیر درست‌تر باید گفت که از تاریخ سوء استفاده شده است (بیانات در دیدار اعضای گروه تاریخ صدای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰/۱۱/۰۸).

در نگاه رهبر شهید، تحریف نه خطایی گذرا، بلکه جریانی سازمان‌یافته برای وارونه‌سازی واقعیات است. در این چارچوب، تحریف ابزار عملیاتی و هسته مرکزی پروژه «ضد تاریخ» محسوب می‌شود که با هدف دگرگون‌سازی حافظه تاریخی، روایت معتبر را با روایتی جعلی جایگزین کرده و جهت‌گیری هویت تمدنی جامعه را تغییر می‌دهد.

آنچه ایشان به عنوان سوء استفاده از تاریخ بیان می‌کند چیزی فراتر از یک تحریف تاریخ است که در ادامه ایشان به سه شاخصه آن می‌پردازد:

۱. بخشی از این واقعیت‌ها را حذف کردند و نگذاشتند به گوش کسی برسد؛
۲. بخشی را رنگ و لعاب دادند و یک خرده پُررنگ کردند؛
۳. بخشی را اصلاً خلق کردند که وجود نداشته است؛ که البته شما نمونه‌هایش را در تاریخ اسلام خودمان سراغ دارید و موارد زیادی را می‌دانید؛ در تاریخ جهان هم هست (بیانات در دیدار اعضای گروه

1. Counterhistory.

تاریخ صدای جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۰/۱۱/۰۸). ایشان محدوده این شیوه تحریف و گمراه‌سازی، نقش فوق‌العاده خطرناک را نه تنها در تاریخ اسلام بلکه در تاریخ جهان برمی‌شمارد (همان). در واقع آنچه ایشان تصویر می‌کشند تصویری با گزینش، حذف، برجسته‌سازی و تفسیر جهت‌دار رخدادها، برای دگرگونی در فهم مخاطب است که بر پایه این چارچوب تحلیلی، مفهوم ضد تاریخ را می‌رساند.

دین مبین اسلام نیز در اولین رویارویی با جوامع دیگر از ضد تاریخ در امان نبود. مسیحیان قرون وسطی در اولین مواجهه با مسلمانان در مورد شخصیت اول جهان اسلام یعنی پیامبر اکرم ﷺ دست به ضد تاریخ زدند و کتاب *Storia de Mahometh* را سرشار از تنفر آفرینی از شخصیت نبی اکرم ﷺ بود را نگاشتند و همین جریان سبب بنیان نهادن نفرت مسیحیان از این دین الهی شد. این پژوهش به دنبال این پرسش است که ضد تاریخ در زندگی نامه نویسی حضرت محمد ﷺ توسط مسیحیان قرون وسطی چگونه اتفاق افتاده است؟

آموس فانکشتاین ۵۸ ساله، معلم و محقق بین‌المللی تاریخ یهودی و قرون وسطی برای اولین بار نظریه ضد تاریخ را مطرح کرد. او در زادگاهش در یک مدرسه مذهبی در اورشلیم، در دانشگاه عبری و دانشگاه آزاد برلین تحصیل کرد. در سال ۱۹۶۷ تدریس تاریخ را در دانشگاه UCLA آغاز کرد و سپس در دانشگاه تل‌آویو، استنفورد و دانشگاه برکلی تدریس کرد او ابتدا کتاب «الهیات و تخیل علمی از قرون وسطی تا قرن هفدهم»، در سال ۱۹۸۶ و سپس «ادراکات تاریخ یهود»، را در سال ۱۹۹۳ منتشر کرد. کتاب فونکشتاین، «تاریخ، ضد تاریخ، و روایت»^۱ برگرفته از ادراکات تاریخ یهود است.

ضد تاریخ، همانطور که توسط آموس فانکشتاین فقید تعریف شده است، فرآیند تاریخ‌نگاری است که در آن رویدادهای تاریخ رسمی دشمن به شکلی بدخواهانه در تلاش برای ایجاد یک تاریخ بدیل و خرابکارانه برای اهداف مصرف داخلی، بازنگری می‌شوند. به قول خود فونکشتاین، ضد تاریخ شامل استثمار سیستماتیک از قابل اعتمادترین منابع دشمن در برابر آنها است (Funkenstein 1992: 69). در بدترین شکل خود، می‌تواند تصویر یک هویت مثبت را از دشمن سلب کرده و تصویری جدید ارائه دهد و این جایگزین چیزی جز یک تصویر متضاد تحقیرآمیز نخواهد بود» (Ibid, 79-80).

1. Funkenstein, "History, Counterhistory, and Narrative".

۲. این کتاب توسط انتشارات دانشگاه کالیفرنیا در سال ۱۹۹۳ منتشر شده است.

گستره مفهوم ضد تاریخ در مقابل تاریخ

پیش از ورود به بحث، باید به یک ابهام اصطلاحی توجه کرد. اصطلاح ضد تاریخ در ادبیات علوم انسانی و فلسفه تاریخ، همواره به یک معنا به کار نرفته است. هرگاه ضد تاریخ در مقابل تاریخ مطرح می‌شود منظور دو رویکرد ضد تاریخی‌گری^۱ و تاریخی‌گری^۲ است. رویکرد تاریخی‌گری^۳ خط مشی یا سبکی است که بر علمیت تاریخ تأکید دارد. نظریه‌ای که به تاریخ به‌عنوان استاندارد ارزشی یا به‌عنوان تعیین کننده وقایع می‌نگرد^۴. لذا با توجه به این تعریف نگاه به تاریخ را مثابه منبع و موضوع و راهنمای درست اندیشیدن بیان می‌کند و در واقع یک نوع نگاره تحلیل‌گری به تاریخ برای دریافت قوانین در تاریخ ناشی از تکرار وقایع است. (ر. ک: کلاته ساداتی، ۱۳۹۲: ۱۵۳-۱۷۸).

لذا پوپر به‌عنوان یکی از جدی‌ترین مخالفین تاریخی‌گری می‌نویسد:

مقصودم از تاریخی‌گری آن طرز تلقی و برداشت از علوم اجتماعی است که در آن پیشگویی تاریخی هدف اصلی به شمار می‌رود، و فرض بر این است که با اکتشاف آهنگ‌ها، الگوها یا جریاناتی که زمینه تحول و تکامل تاریخ است، چنین پیشگویی امکان‌پذیر است (پوپر، ۱۳۵۸، ۱۵). البته باید توجه داشت تاریخی‌گری به مثابه اعتماد کامل به تاریخ نیست، بلکه به معنی استفاده از جریان‌ها و آموزه‌های تاریخی ولی با خصیصه انتقادی است. از نظر پل همیلتون تاریخ‌گرایی یک جنبش انتقادی است که بر اهمیت اولیه متون تاریخی در تفسیر تمام متون تأکید دارد (Hamilton, 1996: 2) و چودهاری نیز تاریخی‌گری را "مطالعه انتقادی فلسفه تاریخ" تعریف کرده است (Choudhury, 2004: 2).

ضد تاریخی‌گری^۵

در مقابل رویکرد تاریخی‌گری، ضد تاریخی‌گری وجود دارد. ضد تاریخی‌گری هر نظریه‌ای که الگو و دلیلی درباره تغییر و تحولات تاریخی و اجتماعی انسان بر اساس تریخ ارائه می‌دهد را رد می‌کند. به طور کلی ضد تاریخی‌گری ارائه هر پیش‌بینی در رابطه با تحولات آتی تاریخ براساس

1. anti-historicism.

2. historicism.

3. historicism.

۴. برای مطالعه بیشتر رجوع شود به مقاله فقر‌گری ضدتاریخی در مواجهه با تاریخ: یک ارزیابی انتقادی نوشته احمد کلاته ساداتی.

5. anti-historicism.

گذشته را مورد انتقاد قرار می‌دهد. از چهره‌های برجسته آن می‌توان به پوپر هایک و برلین اشاره کرد. لذا وقتی ضد تاریخ در مقابل تاریخ بیان می‌شود منظور این جریان فکری است. در نتیجه با توجه به مفاهیمی که بیان شد می‌توان نتیجه گرفت ضد تاریخ یک جریان تاریخ جعلی ساز است که از ابزار جعل تاریخ برای اهداف مشخص استفاده می‌کند. ولی تاریخی و ضد تاریخی‌گری مربوط به شیوه برخورد با منابع و گزاره‌های تاریخ است. با توجه به آنچه گذشت می‌توان گفت ضد تاریخ در ایجاد رویکرد ضد تاریخی‌گری بی‌تأثیر نبوده است. وقتی افراد و جریان‌هایی با دلائل مختلف به ضدیت با حقایق تاریخی پرداخته و تاریخ جعلی را بجای حقایق تاریخی تکثیر و انحراف در تاریخ ایجاد کرده‌اند؛ همین عامل سبب به وجود آمدن ضد تاریخی‌گری می‌شود؛ زیرا آنها اعتقاد دارند که گزاره‌ها و معرفت‌شناسی تاریخی به سبب وقوع این نوع جریان‌ها دیگر قابل اعتماد نیست و تمایز حقایق تاریخ با جعلیات تاریخ کاری بس دشوار است. از جمله افراد رویکرد ضد تاریخی‌گری می‌توان به دکارت اشاره کرد، او در رساله گفتار در روش نوشته است که مورخان به طور کلی هیچ وقت راست نمی‌گویند (به نقل از بیرویه نف، ۱۳۶۰: ۲۱)، او بیان می‌کند: هرکس امثال و شواهد تاریخ را سرمشق سازد کارش به دیوانگی کسانی منجر خواهد شد که از قهرمانان و عیاران افسانه‌ها سرمشق می‌گیرند (زرین کوب، ۱۳۷۰: ۲۷).

این سخن او و برخی از متفکران رنسانس و پس از قرون وسطی را باید به خاطر احکام کلیسا دانست که در قرون وسطا تاریخ را در نهایت فقر نگه‌داشته تا تنها خدمتکاری برای ترویج الهیات مسیحی محسوب شود. پس تعجیبی ندارد که چنین تواریخ قرون وسطایی سبب ناباوری شده است، این روند نه تنها در خدمت کلیسا برای توجیه خود بوده است بلکه برای تخریب دیگران به خصوص دین اسلام هم به خدمت در آمد.

تحریف تاریخ^۱

تحریف در لغت به معنای گردانیدن سخن^۲ (روزنی، ۱۳۷۴: ۵۷۴/۱) و تغییر دادن سخن^۳ (ابن منظور، ۱۴۰۳ق، ذیل «حرف») است. تحریف گاه صرفاً به معنای تغییر لفظ (جرجانی، ۱۹۷۸: ۵۵/۱) و گاه صرفاً به معنای تغییر معنا و سوء تأویل (ابن منظور، ۱۴۰۳: ذیل «حرف») دانسته شده است.

1. Historical negationism.

در اصطلاح تاریخی نفی گرایی تاریخی که انکارگرایی (Ravetto, 2001: p. 33) نیز نامیده می شود. تحریف تاریخی به هرگونه بازنمایی نادرست یا جهت دار از گذشته اطلاق می شود که از طریق گزینش، حذف، تقلیل یا تفسیر مغرضانه اغراق در شواهد تاریخی، فهم مخاطب از یک رویداد یا شخصیت تاریخی را دگرگون می سازد. در تحریف، اینگونه نیست که همواره داده یا سند جدیدی جعل شود، بلکه با تغییراتی تصویری متفاوت از واقعیت تاریخی ارائه می گردد (Tosh, 2022: pp. 130–133; Marwick, 2001: pp. 197–203). آنچه پژوهش به دنبال آن است بیان تفاوت تحریف تاریخ با ضد تاریخ است. تحریف، ناظر به تغییر بخشی از یک روایت تاریخی است. در حالی که ضد تاریخ، پروژه ای منسجم برای تولید روایتی بدیل از گذشته است که در آن، مجموعه ای از ابزارها مانند تحریف، جعل اسطوره سازی، تبلیغات و تاریخ نگاری ایدئولوژیک^۱ در خدمت تثبیت یک چارچوب فکری یا سیاسی به کار گرفته می شوند. از این رو، تحریف تاریخ، معادل ضد تاریخ نیست بلکه می توان یکی از سازوکارهای آن دانست (Southgate, 2003, pp. 72–77; Munslow, 2012, pp. 114–120).

نمونه های ضد تاریخ

این جریان مخصوص کلیسا نبوده بلکه در یهود هم وجود دارد. با وجود اینکه تاریخ دوئل اسرائیلی ها و فلسطینی ها الهام بخش افکار فونکنشتاین در مورد این موضوع بود، اما او شیوه ضد تاریخ را به دوران باستان ردیابی کرد. به عنوان مثال، "تولدوت یشو"^۲ یک متن یهودی اولیه است که جایگزین زندگی نامه عیسی (ع) در نظر گرفته شده است. این اثر در واقع یک ضد تاریخ و یک ضد انجیل است که به بازنگری معروف یهودیان در زندگی نامه عیسی اشاره دارد. عیسی (ع) در تولدوت یشو به عنوان یک جادوگر به تصویر کشیده شده است که افراد نادان را فریب داده تا از او پیروی کنند، و زنان را اغوا کرده و به دست رومیان از دنیا رفته است (Webster, NESTA H, 2000). چنین استراتژی بده و بستانی، تاکتیک های بلاغی لازم را برای نفوذ به تاریخ مقدس مسیحی و حمله از درون را به آن ضد مورخ یهودی ارائه می کند. این اثر به طور گسترده در اروپا و خاورمیانه منتشر شده است (Van Voorst, Robert E, 2000). این افسانه از زندگی

1. ideological historiography.

2. (یشو)، مخفف می شود. عیسی Toledot Yeshe که اغلب با نام Sefer Toledot Yeshe.

عیسی علیه السلام یک اثر قرون وسطایی است که احتمالاً در قرن دهم نوشته شده است. اگرچه محتوای آن در سنت‌های شفاهی توده‌های یهودی از ارزش خاصی برخوردار بود، ولی در یهودیت رسمی یا علمی تقریباً به طور کامل نادیده گرفته شد. یهودی ستیزان در به کار بردن آن به عنوان تصویری از شخصیت کفرآمیز کنیسه کوتاهی نکرده‌اند (Flannery, 1965: 283). این مکتوب (تولدوت) در قرن ۹ تا ۲۰، خصوصیت مسیحیان را نسبت به یهودیان شعله ور ساخته است (Schonfield, Hugh J, 1936: 129). البته در سال ۱۴۰۵م، تولدوت توسط مقامات کلیسا ممنوع شد (Carmilly-Weinberger, 1977: 185-186).

باربارا روگما ایده ضد تاریخ را به کار گرفته است - او ضد تاریخ را «تاریخ‌نگاری انگلی» می‌نامد - و برای نمونه به برخی از گذاره‌های اولین مسیحی‌هایی که با اسلام مواجهه شدند می‌پردازد (Roggema 2009: 30). برای مثال، او نقل می‌کند مسیحیان نخستین ادعا دارند پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله آنها را فریب داده است، او بیان می‌کند اعراب در فتح «سرزمین شیر و عسل» می‌گویند این پاداش آنها برای ایمان به خدای یگانه است. این نویسنده مسیحی در این مورد، ادعای مسلمانان را می‌پذیرد که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله توحید را برای اعراب آورده است، تنها به این دلیل که موفقیت نظامی او را محصول ترفندی برای ترغیب اعراب به گرفتن اسلحه از جانب او نشان دهد (Roggema, 2009: 33-34). به این صورت جنبه‌های مختلف دین اسلام مورد تهاجم ضد تاریخ بوده است.

بررسی این نمونه‌ها نشان می‌دهد که مواجهه یهودیت با مسیحیت در تولدوت یشو و تقابل نخستین نویسندگان مسیحی با اسلام، فراتر از تحریف‌های موضعی و جزئی در رویدادهاست؛ بلکه این آثار با اتخاذ رویکردی «انگل‌واره»، کلان‌روایت‌های هویتی رقیب را هدف قرار می‌دهند. در این فرآیند، ضد تاریخ به جای انکار صرف داده‌های تاریخی، ساختار معنایی آن‌ها را می‌ریاید تا با بازتعریف کفرآمیز معجزات مسیح علیه السلام یا نظامی‌گری پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله، یک روایت بدیل موازی و هویت‌زدا خلق کند. بدین ترتیب، این متون نه به عنوان تحریف‌های پراکنده، بلکه در مقام یک کلان‌پروژه ساختاریافته الهیاتی-سیاسی، کارکردی کاملاً ضد تاریخی پیدا می‌کنند.

ضد تاریخ درباره زندگی نامه حضرت محمد ﷺ

روش مناسب برای درک ترور شخصیت حضرت محمد صلی الله علیه و آله توسط مسیحیان قرون وسطی در نظر گرفتن زندگی نامه‌های آن حضرت است که توسط مسیحی اولیه نوشته شده است. نویسندگان

مسیحی که حتی بدعت‌گذارانی مانند آریوس^۱ و نستور^۲ را تبرئه می‌کردند، ولی در مورد آموزه‌های حضرت محمد ﷺ شرایط کامل متفاوتی ایجاد کردند؛ زیرا برخلاف نوآوری آریوس، پیام اسلام هرگز از بین نرفت، و برخلاف نستور، با سیاستی مرتبط بود که یونان را در آستانه پذیرش اسلام می‌کرد، در کل جهان مسیحیت این شرایط جدید نفوذ اسلام با هم ترکیب شد تا حضرت محمد ﷺ مورد توجه قاتلان شخصیت یعنی همان ضد تاریخ در قرون وسطی قرار گیرد.

مدتی بعد از فتوحات مسلمانان طول کشید تا زندگی‌نامه مسیحی حضرت محمد ﷺ ظاهر شود، اما زمانی که این فتوحات آغاز شد، هرگز فروکش نکردند و در تمام نقاط جهان مسیحیت قرون وسطی ظاهر شدند، از جمله آنهایی که در نهایت تحت حکومت مسلمانان قرار گرفتند. در واقع، این یکی از زندگی‌های حضرت محمد ﷺ است که توسط اهل ذمه مسیحی نوشته و دستکاری شده است که در آن گسترده‌ترین راهبردهای جدلی برای بی‌اعتنایی به اسلام با تحقیر پیامبر اکرم ﷺ نمایان است.

تأثیرات این فتوحات آنقدر مهم بوده است که درباره تاریخچه استشرق برخی مانند دکتر نجیب عقیقی معتقد است فتح اندلس و فتوحات اسلام در اروپا در قرن ۸ تا ۱۰ که غرب و مسیحیت را به وحشت انداخت (عقیقی، ۱۹۸۰: ۱، مقدمه کتاب)، لذا عقیقی تاریخ استشرق را از همان سال می‌داند^۳. قدیمی‌ترین زندگی‌نامه حضرت محمد ﷺ که توسط مسیحیان نوشته شده است به نام *Storia de Mahometh* است که چهار نسخه دست‌نویس از آن موجود است (محمد دسوقی، بی‌تا، ۲۰۱۷). نسخه شناسان معتقدند این کتاب زمانی بین اواسط قرن هشتم و اواسط قرن نهم نوشته شده است^۴. فراتر از آن، چیزهای زیادی در مورد تولید و منشأ آن با قطعیت نمی‌توان گفت. از

1. Arius.

2. Nestor.

۳. الفکر الاستشرافی تاریخچه و تقویمه.

۴. این کتاب با ترجمه و ویرایش در سال ۲۰۱۸ تجدید چاپ شد. از کتابخانه قرون وسطایی دامبارتون اوکس انتشارات دانشگاه هاروارد با عنوان (Medieval Latin Lives of Muhammad Edited and translated by Julian Yolles Jessica Weiss).

۵. برای بحث در مورد این نسخه، به دیاز و دیاز ۱۹۷۰، ۱۵۰-۵۳ مراجعه کنید.

متن پیداست که نویسنده با زندگی نامه رسمی حضرت محمد ﷺ آشنا بوده است. به ویژه می‌دانسته که نبی اکرم ﷺ یتیم بوده، تاجر شده و با حضرت خدیجه ﷺ ازدواج کرده است. ادعای پیامبری و دریافت وحی از جبرئیل دارد، علیه بت پرستی موعظه می‌کند، و به موضوعات آشنای مسیحی اشاره می‌کند. او لشکریان را به نبرد رهبری کرده و خود او با زینب ازدواج کرده است. بخشی از داستان اختصاص یافته به واقعه زینب در واقع ترجمه‌ای از قرآن است که آن را اولین ترجمه لاتین شناخته شده از بخشی از قرآن می‌کند (Franke, 1958: 40). اینها تکه‌های آشنای زندگی نامه محمد ﷺ هستند که نویسنده زندگی نامه ضد تاریخی خود را از آنها می‌سازد.

ولی او در ادامه از این تکه‌های تاریخی شروع به تحریف می‌کند. او به عنوان تجارت پیامبر ﷺ را به رباخواری و بخلی بودن متهم می‌کند. او بدون هیچ شاهی ادعا می‌کند پیامبر اکرم ﷺ در این سفرها با جدیت شروع به شرکت در مجالس مسیحیان کرده است. او که پسر زیرک تاریکی بود، شروع به یادآوری برخی از موعظه‌های مسیحیان کرد و در میان اعراب نابخرد در همه چیز داناترین شد. او در ادامه سراغ فرشته وحی جبرئیل می‌رود و بعد از الفاظی توهین آمیز بیان می‌کند او به محمد دستور داد تا خود را در میان قومش به عنوان پیامبر معرفی کند. او که از غرور متورم شده بود شروع به موعظه برای حیوانات بی منطق کرد و گویی از روی عقل پیش رفت تا آنها عقب نشینی کنند (Franke, 1958: 39).

روشن است که نویسنده سعی کرده از تک تک داده‌های تاریخی مربوط به روایت رسمی سیره پیامبر اکرم ﷺ در راستای اهداف خاص و تأثیرات جدلی اثری ضد تاریخی را به نفع مذهب خویش خلق کند. در نتیجه، تجارت پیامبر اکرم ﷺ را تبدیل به رباخواری کرده است. ازدواج او با خدیجه را عملی نامشروع و «شهوانی» جلوه داده است. جبرئیل تبدیل به یک موجود شیطانی می‌شود که فقط وانمود می‌کند که فرشته است و ...

نویسنده علاوه بر افزودن رویدادهای واقعی از زندگی پیامبر اکرم ﷺ که آنها را تحریف می‌کند، یک خط داستانی جدید و متضاد از داده‌های تاریخی به زندگی نبی اکرم ﷺ اضافه می‌کند. فاجعه‌بارترین این اضافات تصویر مولف از رحلت حضرت محمد ﷺ است. تقلیدی آشکار از رستاخیز عیسی که هیچ ارتباطی با هیچ نسخه رسمی از رحلت حضرت محمد ﷺ ندارد که البته سرشار از توهین به حضرت و فرشته وحی جبرئیل است (Franke, 1958: 44; Tolan, 2003: 91-93). اختلاط وقایع واقعی از زندگی پیامبر اکرم ﷺ با چنین تصویر خیالی از رحلت او نشان دهنده این است

که فراتر از سطحی از تکیه بر تاریخ رسمی، هیچ قاعده ای برای ساختن روایت های ضد تاریخی وجود ندارد. نویسنده کتاب *Storia de Mahometh* باید احساس می کرد که ترکیبی از ضد تاریخ و واقعیات به بهترین وجه چنین هدفی را تأمین می کند.

بعد از این اثر ضد تاریخ در حوزه زندگی نامه حضرت محمد ﷺ کتاب *Tultusceptu de libro domni Metobii* منتشر شد که متأثر از کتاب «داستان محمد» است و نه تنها قطعات واقعی کمتری از تاریخ اسلام را انتخاب می کند، بلکه آنها را با روایتی می پوشاند که حتی به سختی می توان آن را به عنوان ضد زندگی نامه حضرت محمد ﷺ تشخیص داد (Díaz y Díaz 1970: 162; Vázquez de Parga 1971: 143-64; López 1982: 253-71; Christys 2002: 62-64) که بررسی ابعاد آن رساله ای جدا می طلبد.

تولید این گونه آثار ضد تاریخ علیه اسلام، زمینه ساز پیدایش احساس ضد اسلامی در میان مسیحیان تازه آشنا شده با اسلام شد، به گونه ای که آنها اسلام و مسلمانان را سرسخت ترین دشمنان مسیحیت تلقی کردند.

اگرچه در خلال عصر روشنگری، تدریجاً نگرش و برخورد جدیدی نسبت به همه ادیان، از جمله اسلام به وجود آمد. برای نخستین بار، "هانری دو بولین وبه" چهره حضرت محمد ﷺ را به عنوان فردی که مبلغ دینی مبتنی بر دلیل و منطق بود ترسیم کرد، در قرون بعدی قرآن نیز به زبان های اروپایی ترجمه شد و علاقه مندانی به یادگیری زبان عربی و تحقیق و پژوهش در حوزه اسلام پیدا شدند.

رالف لیتتون آمریکایی، پیامبر اکرم ﷺ را مردی تاریخی، امین و صادق می شمرد (رالف لیتتون، ۱۳۷۷: ۳۵۸/۱). آنه ماری شمیل در مقدمه کتاب محمد رسول خدا ﷺ که هدفش نشان دادن چهره واقعی پیامبر ﷺ به غربیان بوده، بر این باور است که متداول ترین علت رنجشی که مسیحیان، بیشتر ناپخردانه در دل مسلمانان نشانده اند، از آن برمی خیزد که مسیحیان مطلقاً از درک حرمت بسیار والایی که مسلمانان برای شخص پیامبر خود قابل اند، ناتوان اند. او این عدم درک و نفرت نهادینه شده در غرب را مولود تلاش قرون متوالی می داند که با نگاهی عمیق تر این نفرت ریشه در گزاره های این ضد تاریخ نویسی در قرون وسطی دارد که پیامبر ﷺ را شخصی خشن و جنگ طلب معرفی کنند (شمیل، ۱۳۹۶: مقدمه کتاب).

کنستانتین ویرژیل گئورگیو، سیره تبلیغی حضرت و نشر تعلیم و معرفت را به طور خاص ذکر می‌کند و اهمیت دادن به علم و معرفت در دین اسلام را از افتخارات آن می‌داند و به این خاطر به مسلمانان تهنیت می‌گوید (کونستانتین ویرژیل گئورگیو، محمد پیغمبری که از تو باید شناخت، ص ۴۵)، کارن آرمسترانگ، سیره تبلیغی پیامبر اکرم ﷺ را خالی از خشونت توصیف می‌کند و حضرت ﷺ را دارای روحیه قوی، و فردی محبوب و شخصیت حضرت را نقطه آغاز تفاهم غرب و اسلام می‌داند (کارن آرمسترانگ، زندگی‌نامه پیامبر اسلام، ۱۳۹۹: ۱۲). جان دیون پورت، گوشه‌های مختلفی از سیره عملی پیامبر اکرم ﷺ را در کتاب خودش می‌آورد و تهمت‌های مستشرقان را نقد می‌کند (جان دیون پورت، ۱۳۴۴: ۱۴).

ولی نتیجه آثار این ترورهای تاریخی مسیحیان قرون وسطی سبب تنفر آفرینی غرب نسبت به اسلام و شخص پیامبر اکرم ﷺ شد که در بستر تاریخ جعلی به‌عنوان ضد تاریخ واقع شده است. ریشه جریان اسلامی‌شناسی در غرب و متن اولین زندگی‌نامه حضرت محمد ﷺ که به‌عنوان منابع اولیه محققین واقع شده است کاملاً مبنی بر یک فرآیند ضد تاریخ است و چهره‌ای از نبی اکرم ﷺ را فرسنگها دور از واقعیت ایشان نشان می‌دهد.

ضد تاریخ در کلام رهبری

رهبری شهید انقلاب در سال‌های اخیر، در تبیین جنگ شناختی و تقابل تمدنی، بارها از مقوله تحریف سخن گفته‌اند، اما تأمل در مجموعه بیانات ایشان نشان می‌دهد که مقصود صرفاً تغییر یا خطای نقل یک واقعه تاریخی نیست؛ بلکه ایشان از وجود جریان تحریف سخن می‌گویند. جریان تحریف از نگاه رهبر انقلاب، حاکی از جریانی است که کارش واژگون نشان دادن واقعیات است (بیانات در سخنرانی به مناسبت عید قربان، ۱۳۹۹/۰۵/۱۰). جریانی سازمان‌یافته که با تغییر هدفمند واقعیت، می‌کوشد حافظه تاریخی یک جامعه را دگرگون سازد و از رهگذر آن، هویت، باورها و جهت‌گیری‌های آینده آن جامعه را تغییر دهد، از این منظر، تحریف یک رفتار منفرد نیست، بلکه بخشی از یک پروژه معرفتی و تمدنی است که می‌توان از آن با عنوان ضد تاریخ یاد کرد. باید توجه داشت رهبر شهید اگرچه اصطلاح ضد تاریخ را به کار نبرده‌اند، بلکه پژوهش با الهام از چارچوب تحلیلی ایشان این مفهوم را صورت‌بندی کرده است.

بر اساس تحلیل منظومه‌ای بیانات دومین رهبر انقلاب، ضد تاریخ را می‌توان دارای چند مؤلفه اساسی دانست:

الف) سازمان‌یافتگی و هدفمندی تحریف: در نگاه ایشان، تحریف پدیده‌ای تصادفی یا ناشی از خطای مورخان نیست، بلکه جریان است؛ (بیانات در سخنرانی به مناسبت عید قربان، ۱۳۹۹/۰۵/۱۰) یعنی شبکه‌ای از کنش‌های هماهنگ که با اهداف مشخص سیاسی، فرهنگی یا تمدنی عمل می‌کند. به همین دلیل، ایشان از تعبیر جریان تحریف استفاده می‌کنند و آن را در کنار دیگر جریان‌های تقابل با حقیقت قرار می‌دهند. بنابراین، هر تحریفی ضد تاریخ نیست؛ ضد تاریخ زمانی شکل می‌گیرد که تحریف در قالب یک پروژه مستمر و هدفمند برای تغییر ادراک تاریخی جامعه عمل کند.

ب) تغییر حافظه تاریخی به جای تغییر یک واقعه: رهبر شهید در تبیین خطر تحریف شخصیت امام خمینی (ره)، به عنوان یک مقوله تاریخی تصریح می‌کنند که این نوع تحریف درباره ایشان، صرفاً تغییر چند گزاره تاریخی نیست، بلکه دگرگون کردن ارکان اصلی شخصیت است؛ به گونه‌ای که نسل‌های آینده تصویری متفاوت از واقعیت تاریخی دریافت کنند. به تعبیر ایشان، اگر شخصیت‌های تاریخ ساز تحریف شوند، نقشه راه آینده جامعه نیز تحریف خواهد شد. (بیانات در مراسم سالروز رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۴/۰۳/۱۴) این بیان نشان می‌دهد که موضوع اصلی ضد تاریخ، صرفاً تغییر یک گزارش تاریخی نیست بلکه بازسازی حافظه تاریخی است.

ج) تولید روایت بدیل به جای روایت معتبر: در منظومه فکری رهبر دوم انقلاب اسلامی، سخن از نوعی تحریف است که تنها به حذف یا افزودن برخی اطلاعات محدود نمی‌شود، بلکه نتیجه نهایی آن، شکل‌گیری روایتی دیگر از تاریخ است؛ روایتی که جای روایت معتبر را می‌گیرد و مبنای قضاوت مخاطبان قرار می‌گیرد. از این رو، ایشان همواره بر ضرورت روایت معتبر و مقابله با روایت‌های تحریف‌شده تأکید کرده‌اند؛ زیرا در جنگ روایت‌ها، آنچه تعیین‌کننده است، نه صرف وقوع حوادث، بلکه چگونگی بازنمایی آنها در حافظه جمعی است. (سایت رهبری، ۱۳۹۴/۰۴/۰۲)

د) کارکرد هویتی ضد تاریخ: از منظر رهبر انقلاب، هدف نهایی در تحریف، تغییر هویت و جهت‌گیری یک جامعه است. به همین دلیل، ایشان معتقدند تحریف شخصیت امام یا تحریف انقلاب، صرفاً تغییر برداشت از گذشته نیست، بلکه راه آینده ملت را تغییر می‌دهد؛ (بیانات در مراسم سالروز رحلت امام خمینی (ره)، ۱۳۹۴/۰۳/۱۴) زیرا ملت‌ها بر اساس حافظه تاریخی خود تصمیم می‌گیرند. بنابراین، ضد تاریخ در این تلقی، ابزاری برای مهندسی هویت اجتماعی و تمدنی است.

با توجه به این مؤلفه‌ها، «ضد تاریخ» در این پژوهش به معنای صرف «تحریف تاریخ» نیست؛ زیرا تحریف می‌تواند به صورت موردی، محدود یا ناشی از خطا باشد، اما ضد تاریخ به فرایندی نظام‌مند اطلاق می‌شود که از طریق گزینش، حذف، جعل، تفسیر جهت‌دار و بازسازی رویدادها، روایتی جایگزین از گذشته تولید می‌کند تا حافظه تاریخی و هویت یک جامعه را دگرگون سازد. بر این اساس، معیار ارزیابی تاریخ‌نگاری اولیه مسیحیان درباره سیره نبوی، صرف وجود برخی گزارش‌های نادرست نیست؛ بلکه این است که آیا این گزارش‌ها در کنار یکدیگر، روایتی بدیل و هدفمند از شخصیت و رسالت پیامبر اکرم ﷺ ساخته‌اند یا خیر. اگر پاسخ مثبت باشد، آنچه با آن مواجه هستیم، صرفاً تحریف تاریخ نیست، بلکه مصداق ضد تاریخ خواهد بود. با تحلیل منظومه بیانات رهبر انقلاب درباره تحریف، جریان تحریف و روایت معتبر، می‌توان مؤلفه‌های مفهومی پدیده‌ای را استخراج کرد که این پژوهش از آن با عنوان «ضد تاریخ» یاد می‌کند.

رهبر شهید علت تحریف تاریخ حیات پیامبر ﷺ را دشمنی با پیامبری می‌داند یعنی همان فرآیند نظام‌مند که بنای جوامع برجسته و متکامل انسانی - پایه ایمان، پایه عقلانیت، پایه مجاهدت، پایه عزت - و پایه‌های اصلی جامعه اسلامی را بناگذاری کرده است (بیانات در دیدار مسئولان نظام در روز عید میث، ۱۳۹۰/۰۴/۰۹) و فرستاده‌ای که برای عامه مردم طبیات را آورد، برای عامه مردم نجات از اسارت‌ها را آورد؛ آنچه پیغمبر هدیه کرد به بشریت، مخصوص جمعی، دوی جمعی نیست، مال همه بشریت است (بیانات در دیدار مسئولان نظام و میهمانان کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۶/۰۹/۱۵) و اینکه برخورد این تمدن‌هاست با کسانی که برخلاف هواها و هوس‌های آن‌ها حرف می‌زنند (بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان سپاه، ۱۳۷۰/۰۶/۲۷).

از دیدگاه رهبر شهید تحریف و ضد تاریخ در مقابل و به سبب سنت عملی پیامبر اکرم ﷺ بر "و ما علینا الا البلاغ المبین" است. امام شهید نوع کلام نبی اکرم ﷺ را که مورد تأیید وجدان‌های بیدار و ادیان الهی و اندیشمندان پاک نیت باشد را "البلاغ المبین" می‌داند که همان صادر کردن اندیشه و فکر و انقلاب و فرهنگ است؛ یعنی همان چیزی که بیش از همه چیز دشمن از آن خائف است تا صحبت بلاغ مبین در میان می‌آید، طرف مقابل جبهه‌اش خشن‌تر می‌شود (بیانات در دیدار جمعی از فرماندهان سپاه، ۱۳۷۰/۰۶/۲۷) و همین امر سبب تحریف نظام‌مند و به اصطلاح ضد تاریخ نسبت به پیامبری می‌شود که با اینکه با تشکیل جامعه مدنی، ده سال بیشتر هم حکومت نکرد؛ اما

پی ریزی یک بنائی را کرد که در طول قرن‌های متمادی، قلّه بشریت در علم، در تمدن، در پیشرفت معنوی، در پیشرفت اخلاقی، در ثروت، همین جامعه بود؛ جامعه‌ای که پیغمبر طراحی کرده بود و او پی‌ریزی کرده بود (بیانات در دیدار دیدار مسئولان نظام و میهمانان خارجی شرکت‌کننده در بیست و پنجمین کنفرانس وحدت اسلامی، ۱۳۹۰/۱۱/۲۱).

این تحلیل نشان می‌دهد که منظومه فکری رهبر شهید، مرز دقیقی میان «خطای مورخ» و «پروژه ضد تاریخ» ترسیم می‌کند. هنگامی که تحریف از صاحب خطای موردی خارج شده و در قالب جریان‌ی سازی سازمان‌یافته، هدفمند و تمدن‌ستیز ظاهر می‌شود، به «ضد تاریخ» بدل می‌گردد. در واقع، هدف مکتوبات مورد بحث، نه ثبت صادقانه حوادث، بلکه تخریب بنیان‌های معنوی و عقلانی سیره نبوی جهت فروپاشی هویت جامعه اسلامی است. بنابراین، با اتکا به مؤلفه‌های استخراج‌شده، می‌توان اثبات کرد که تاریخ‌نگاری اولیه مسیحیان، نه یک گزارش مغرضانه، بلکه یک «کلان‌روایت ضد تاریخی» برای مدیریت ذهنیت جمعی و تقابل تمدنی قلمداد می‌شود.

نتیجه‌گیری

هر تحریفی ضد تاریخ نیست. بلکه ضد تاریخ زمانی شکل می‌گیرد که تحریف‌ها هدفمند باشند؛ مجموعه‌ای از تحریف‌ها در کنار هم یک روایت بدیل بسازند؛ این روایت جایگزین تاریخ واقعی شود؛ هدف آن تغییر حافظه تاریخی جامعه باشد. با توجه به روش پژوهش که به بررسی اولین گذارهای متنی در آغاز رویارویی مسیحیان قرون وسطی با مسلمانان در مورد شخصیت اول جهان اسلام در تاریخ‌نگاری سیره حضرت محمد ﷺ پرداخته است مشخص شد آثار تولیدی توسط مسیحیان نمونه‌های از مکتوبات ضد تاریخ است. بنابراین آنچه در آثار اولیه مسیحیان درباره پیامبر ﷺ رخ داده صرفاً چند اشتباه تاریخی نیست؛ بلکه مجموعه‌ای سازمان‌یافته از حذف، جعل، بازتفسیر و واژگون‌سازی است که در کنار هم تصویری کاملاً متفاوت از پیامبر اسلام ﷺ ساخته‌اند؛ این همان چیزی است که این مقاله از آن با عنوان ضد تاریخ یاد می‌کند. روشن است، پذیرش اینکه آثار اولیه مسیحیان درباره پیامبر اسلام ﷺ مصداق ضد تاریخ هستند، نه صرفاً تحریف تاریخ، پیامد مهمی در روش تحلیل این میراث تاریخی دارد. در این چارچوب، دیگر نمی‌توان این آثار را تنها با عواملی مانند فقر منابع، فاصله زمانی، خطاهای انتقال، سوءبرداشت‌های فرهنگی یا تعصبات فردی تبیین کرد؛ بلکه باید آنها را در بستر یک جریان هدفمند و آگاهانه برای بازسازی تاریخ اسلام در راستای اهداف الهیاتی، سیاسی و

تمدنی مطالعه نمود. از این رو، نقد این متون نیز از سطح اصلاح خطاهای تاریخی فراتر رفته و به کشف منطق حاکم بر تولید روایت، اهداف ایدئولوژیک و راهبردهای تخریب چهره اسلام و پیامبر اکرم ﷺ معطوف می‌شود. به بیان دیگر، تفاوت ضد تاریخ با تحریف تاریخ تنها در شدت یا گستره خطا نیست، بلکه در ماهیت کنش تاریخی نهفته است؛ در ضد تاریخ، تحریف یک ابزار است، اما غایت اصلی، جایگزین ساختن روایتی ایدئولوژیک به جای حقیقت تاریخی است.

به عنوان پیشنهاد پژوهشی این مقاله زمینه‌ای برای توسعه مطالعات تاریخ صدر اسلام نیز فراهم می‌آورد. پیشنهاد می‌شود چارچوب نظری ضد تاریخ در ارزیابی سایر منابع تاریخی صدر اسلام به کار گرفته شود تا نقش جریان‌های هدفمند تحریف تاریخ اسلام و اهل بیت ﷺ، از خطاها و تحریف‌های معمول تاریخی تفکیک شود.

پیامد اصلی ضد تاریخ‌نویسی مسیحیان، شکل‌گیری تصویری منفی و خصمانه از پیامبر اکرم ﷺ و اسلام در ذهنیت مسیحیان قرون وسطی بود. این جریان با تولید روایت‌های هدفمند، اسلام را به عنوان دشمن مسیحیت معرفی کرد و زمینه‌های اسلام‌هراسی را پدید آورد. هرچند از عصر روشنگری به بعد نگاه برخی اندیشمندان غربی تا حدودی تغییر یافت، اما بسیاری از سوءبرداشت‌ها درباره جایگاه پیامبر ﷺ در میان مسلمانان و نیز ریشه‌های اسلام‌ستیزی معاصر را همچنان می‌توان در همین میراث ضد تاریخی قرون وسطی جست‌وجو کرد.

این پژوهش با تحلیل منظومه بیانات رهبر شهید انقلاب نشان داد که مفهوم ضد تاریخ فراتر از تحریف‌های موردی و خطاهای معمول تاریخ‌نگاری است و به فرآیندی سازمان‌یافته و هدفمند برای تولید روایت بدیل از گذشته، دگرگونی حافظه تاریخی و تأثیرگذاری بر هویت و آینده جوامع اشاره دارد. بر این اساس، ضد تاریخ در این پژوهش به عنوان چارچوبی نظری صورت‌بندی شد و معیار ارزیابی آثار اولیه مسیحیان درباره پیامبر اکرم ﷺ نیز بر همین مبنا قرار گرفت. نتیجه آنکه، اگر مجموعه این آثار در کنار یکدیگر نه صرفاً گزارش‌هایی نادرست، بلکه روایتی جایگزین و هدفمند از شخصیت و رسالت پیامبر ﷺ پدید آورده باشند، نمی‌توان آنها را صرفاً مصداق تحریف تاریخ دانست، بلکه باید آنها را نمونه‌ای از ضد تاریخ تلقی کرد؛ مفهومی که می‌تواند افق تازه‌ای برای تحلیل انتقادی منابع تاریخ صدر اسلام و بازخوانی جریان‌های تاریخ‌نگاری ایدئولوژیک بگشاید.

فهرست منابع

- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله خامنه‌ای <https://farsi.khamenei.ir>
- پوپر، کالر، جامعه باز و دشمنان آن. جلد اول و دوم. ترجمه امیر جلال الدین اعلم، چاپ دوم، تهران، انتشارات نیلوفر، ۱۳۸۹ ش.
- جرجانی، علی بن محمد، کتاب التعریفات، چاپ فلوگل، چاپ افسست بیروت ۱۹۷۸.
- دسوقی، محمد، الفکر الاستشراقی تاریخه و تقویمه، بی جا، دارالوفا، بی تا.
- دیون پورت، جان، عذر تقصیر به پیشگاه محمد و قرآن، ترجمه سید غلام رضا سعیدی، چ چهارم، شرکت انتشار، بی جا، ۱۳۴۴ ه.
- ریاحی مهر، باقر، سپهری فرد، حسین، ۱۴۰۴، دشمن شناسی سیاسی - اجتماعی با تأکید بر اندیشه‌های قرآنی امام خامنه‌ای، قرآن و علم، دوره ۱۹، ش ۳۶، صص ۳۷-۶۶.
- زرین کوب، عبدالحسین، تاریخ در ترازو، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۰ ش.
- زوزنی، حسین بن احمد، کتاب المصاادر، چاپ تقی بینش، تهران ۱۳۷۴ ش.
- شیمل، آنه ماری، محمد رسول خدا ﷺ، مترجم حسن لاهوتی، علمی فرهنگی، بی جا، ۱۳۹۶ ش.
- عقیقی، نجیب، المستشرقون (چاپ چهارم، ج ۱)، قاهره، دارالمعارف، ۱۹۸۰ م.
- کان آرمسترانگ، زندگی نامه پیامبر اسلام، ترجمه محمدرحمانی، تهران، انتشارات سایه گستر، ۱۳۹۹ ش.
- کلاته ساداتی، احمد، فقر ضد تاریخی‌گری در مواجهه با تاریخ: یک ارزیابی انتقادی، دوفصلنامه علمی - پژوهشی تاریخ نگری و تاریخ نگاری دانشگاه الزهراء، دوره ۲۳، شماره ۱۱، فروردین ۱۳۹۲، صفحه ۱۵۳-۱۷۸.
- گیورگیو، کنستانتین ویرزیل، محمد، پیغمبری که از نو باید شناخت، ترجمه ذبیح الله منصوری، امیرکبیر، تهران، بی تا.
- لینتون، رالف، سیر تمدن، ترجمه پرویز مرزبان، چ اول، نشر دانش، تهران، ۱۳۳۷ ش.
- پروفسه یف، ن. آ. تاریخ چیست؟، ترجمه محمد تقی زاده [بی جا]، ۱۳۶۰ ش.

References

- Carmilly-Weinberger, Moshe, Censorship and Freedom of Expression in Jewish History (1977, NY, Yeshiva Univ. Press.)
- Cerro Calderón, G. , and J. Palacios Royán, eds. 1997. Epistolario de Álvaro de Córdoba .
- Choudhury, M. A. (2004). The Islamic World-system A study in

- polity–market interaction. Routledge Curzon pub .
- Díaz y Díaz, M. C. 1970. "Los textos antimahometanos más antiguos en códices españoles. " Archives d'histoire doctrinale et littéraire de Moyen Age 37: 149–68 .
- Flannery, Edward H. , The Anguish of the Jews: Twenty-three centuries of Anti-Semitism (1965, NY, Macmillan .)
- Funkenstein, A. 1992. History, Counterhistory, and Narrative. In S. Friedlander, ed, .
- Hamilton, P. (1996). Historicism. London New York: Routledge Pub .
- Hoyland, Robert G. (1997). Seeing Islam as Others Saw It: A Survey and Evaluation of Christian, Jewish and Zoroastrian Writings on Early Islam. Princeton: Darwin Press .
- Ravetto, Kriss. (2001). The Unmaking of Fascist Aesthetics. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Roggema, B. 2009. The Legend of Sergius Bahira: Eastern Christian Apologetics and Apocalyptic in Response to Islam. Leiden, Netherlands: Brill .
- Schonfield, Hugh J. , The History of Jewish Christianity, (1936, London, Duckworth .)
- Marwick, A. (2001). The New Nature of History: Knowledge, Evidence, Language. Palgrave Macmillan .
- Munslow, A. (2012). A History of History. Routledge .
- Southgate, B. (2003). Postmodernism in History: Fear or Freedom? Routledge .
- Tolan, J. V. (2002). Saracens: Islam in the medieval European imagination. Columbia University Press .
- Tosh, J. (2022). The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of History (7th ed.). Routledge .
- Van Voorst, Robert E (2000). Jesus Outside the New Testament: An Introduction to the Ancient Evidence, WmB Eerdmans Publishing.

References

- Aqiqi, Najib. al-Mustashriqun (The Orientalists), vol. 1, 4th ed. Cairo: Dar al-Maarif, 1980 CE.
- Armstrong, Karen. Zendegi-Name-ye Payambar-e Eslam (Biography of the Prophet of Islam), translated by Muhammad Rahmani. Tehran: Entesharat-e Sayeh Gostar, 1399 SH (2020 CE).
- Carmilly-Weinberger, Moshe, Censorship and Freedom of Expression in Jewish History (1977, NY, Yeshiva Univ. Press).
- Cerro Calderón, G. , and J. Palacios Royán, eds. 1997. Epistolario de Álvaro de Córdoba.
- Choudhury, M. A. (2004). The Islamic World-system A study in polity-market interaction. Routledge Curzon pub.
- Davenport, John. Ozr-e Taqsir be Pishgah-e Muhammad va Quran (An Apology before Muhammad and the Quran), translated by Seyyed Gholam-Reza Saeedi, 4th ed. Tehran: Sherkat-e Enteshar, n.p., 1344 SH (1965 CE).
- Desouqi, Muhammad. al-Fekr al-Isteshraqi: Tarikhuhu va Taqvimuhu (Orientalist Thought: Its History and Evaluation). n.p.: Dar al-Wafa, n.d.
- Díaz y Díaz, M. C. 1970. "Los textos antimahometanos más antiguos en códices españoles." Archives d'histoire doctrinale et littéraire de Moyen Age 37: 149-68.
- Flannery, Edward H. , The Anguish of the Jews: Twenty-three centuries of Anti-Semitism (1965, NY, Macmillan).
- Funkenstein, A. 1992. History, Counterhistory, and Narrative. In S. Friedlander, ed. ,
- Giorgio, Constantine Virgil. Muhammad, Peyghambari ke az Now Bayad Shenakht (Muhammad, the Prophet Who Must Be Known Anew), translated by Zabihollah Mansouri. Tehran: Amir Kabir, n.d.
- Hamilton, P. (1996). Historicism. London New York: Routledge Pub.
- Hoyland, Robert G. (1997). Seeing Islam as Others Saw It: A Survey and Evaluation of Christian, Jewish and Zoroastrian Writings on Early Islam. Princeton: Darwin Press.
- Information Website of the Office for the Preservation and Publication of the Works of Ayatollah Khamenei, may God have mercy upon him. Khamenei.ir
- Jurjani, Ali ibn Muhammad. Ketab al-Tarifāt (The Book of Definitions), Flugel edition, offset reprint. Beirut, 1978 CE.

- Kalate Sadati, Ahmad. "Faqr-e Zed-e Tarikh-Gari dar Movajeh-e ba Tarikh: Yek Arzyabi-ye Enteqadi" (The Poverty of Anti-Historicism in Encountering History: A Critical Evaluation). Do Faslname-ye Elmi-Pazhuheshi-ye Tarikh-Negari va Tarikh-Nevisi-ye Daneshgah-e Alzahra (Scientific-Research Biannual Journal of Historiography and Historical Writing of Alzahra University), vol. 23, no. 11, Farvardin 1392 SH (April 2013 CE), pp. 153–178.
- Linton, Ralph. Seyr-e Tamaddon (The Course of Civilization), translated by Parviz Marzban, 1st ed. Tehran: Nashr-e Danesh, 1337 SH (1958 CE).
- Marwick, A. (2001). *The New Nature of History: Knowledge, Evidence, Language*. Palgrave Macmillan.
- Munslow, A. (2012). *A History of History*. Routledge.
- Popper, Karl. Jameye-ye Baz va Doshmanan-e An (The Open Society and Its Enemies), vols. 1–2, translated by Amir Jalal al-Din Alam, 2nd ed. Tehran: Nashr-e Niloufar, 1389 SH (2010 CE).
- Ravetto, Kriss. (2001). *The Unmaking of Fascist Aesthetics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Riahi-Mehr, Baqer, and Hosayn Sepehrifard. "Doshman-Shenasi-ye Siasi-Ejtemaei ba Takiid bar Andishe-haye Qorani-ye Emam Khamenei" (Political-Social Enemy Studies with Emphasis on the Quranic Thought of Imam Khamenei). Quran va Elm (Quran and Science), vol. 19, no. 36, pp. 37–66, 1404 SH (2025 CE).
- Roggema, B. 2009. *The Legend of Sergius Bahira: Eastern Christian Apologetics and Apocalyptic in Response to Islam*. Leiden, Netherlands: Brill.
- Schimmel, Annemarie. Muhammad Rasul Allah (Muhammad, the Messenger of God), translated by Hasan Lahouti. Tehran: Elmi va Farhangi, n.p., 1396 SH (2017 CE).
- Schonfield, Hugh J. , *The History of Jewish Christianity*, (1936, London, Duckworth).
- Southgate, B. (2003). *Postmodernism in History: Fear or Freedom?* Routledge.
- Tolan, J. V. (2002). *Saracens: Islam in the medieval European imagination*. Columbia University Press.
- Tosh, J. (2022). *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions in the Study of History* (7th ed.). Routledge.
- Van Voorst, Robert E (2000). *Jesus Outside the New Testament: An Introduction to the Ancient Evidence*. WmB Eerdmans Publishing.

- Yerofeyev, N. A. *Tarikh Chist? (What Is History?)*, translated by Muhammad-Taqi Zadeh. n.p., 1360 SH (1981 CE).
- Zarrinkoub, Abd al-Hosayn. *Tarikh dar Tarazu (History on the Scales)*. Tehran: Amir Kabir, 1370 SH (1991 CE).
- Zouzani, Hosayn ibn Ahmad. *Ketab al-Masader (The Book of Sources)*, edited by Taqi Binash. Tehran, 1374 SH (1995 CE).